

МАКТАБ ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ИЖОДИЙ ИШ БАЖАРИШ ҚОБИЛИЯТЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ

DOI: <https://doi.org/10.53885/edinres.2021.79.36.043>

Пахратдинова Рита Отеулиевна,

Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети катта ўқитувчиси

Аннотация: Мақолада технология фани машғулотида ўқувчиларнинг мустақил ва ижодий иш бажариш қобилиятларини шакллантириш орқали меҳнат фаолияти жараёнида ўқувчиларда фикр юритиш, тасаввур қилиш, иш бажариш, шакл ҳосил қилиш ва уни ўзгартириш каби хусусиятлар ривожлантириш масалаларининг мазмун-моҳияти апрофлича ёритиб берилган.

Калит сўзлар: мактаб, ўқувчи, синф, дарс, ижодий, қобилият, технология, қизиқиш, фаоллик ақлий ҳужум, тафаккур, дебат, нуқтаи назаринг бўлсин, эстафета, интерфаол, усул, самардорлик.

ТЕХНОЛОГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ

Пахратдинова Рита Отеулиевна,

Старший преподаватель Каракалпакского государственного университета им. Бердах.

Аннотация. В статье подробно рассматривается развитие у студентов способности мыслить, воображать, выполнять, формировать и изменять в процессе труда через формирование у студентов способности работать самостоятельно и творчески на технологических классах.

Ключевые слова: школа, ученик, класс, урок, творческий, способность, технология, интерес, активность умственная атака, созерцание, дебаты, получить свою точку зрения, реле, интерактив, метод, эффективность.

TECHNOLOGY FOR THE FORMATION OF SCHOOL STUDENTS CREATIVE PERFORMANCE

Paxratdinova Rita Oteulievna,

He is a senior lecturer at Berdakh Karakalpak State University

Summary: In the state rassmatrivaetsya detailed development of students' abilities to think, imagine, perform, form and change in the process of labor through the formation of students' ability to work independently and creatively in technological classes.

Keywords: schools, shoe makers, education, upbringing, boskiy, street, skills, profession, izhodi, inventor, mental mind, morphologist, analysis, synthesis, inventive, algorithm, synectics.

Технология фани машғулотида ўқувчиларнинг мустақил ва ижодий иш бажариш қобилиятларини шакллантириш учун қулай имкониятлар мавжуд. Чунки технология фани дарсларида ўқувчилар кўп ҳолларда амалий ишларни бажарадилар. Бунда улар ўз қўллари билан турли хил кўринишдаги деталь ёки буюмларни тайёрлайдилар. Мана шу меҳнат фаолияти жараёнида ўқувчиларда фикр юритиш, тасаввур қилиш, иш бажариш, шакл ҳосил қилиш ва уни ўзгартириш каби хусусиятлар шаклланади ҳамда ривожланади. Дарс жараёнида ўқувчиларнинг қизиқиши ва фаоллигини ақлий ҳужум, танқидий тафаккур, кичик гуруҳларда ишлаш, дебат, нуқтаи назаринг бўлсин, ҳар ким ҳар кимга ўргатади, пресс услуги, бинго ўйини, эстафета, мозаика каби интерфаол усуллардан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Юқорида бу усулларнинг айримларидан қандай фойдаланиш

хусусида фикрлар келтирилди. Энди технология фани дарсларида ўқувчиларнинг ижодкорлик фаолиятини ташкил этишга имкон берувчи бошқа айрим усуллардан мисоллар келтирамиз.

Интерфаол методлар. Бугунги кунда таълим жараёнида ўқувчиларни билим олишга қизиқтириш жиддий муаммога айланиб бораётганлиги ҳеч кимга сир эмас. Бу муаммони ҳал этиш ечимини топиш учун бир қатор илмий-услубий ва ташкилий ишлар амалга оширилмоқда. Жумладан таълимда янги педагогик технологиялардан фойдаланиш шундай ишлардан биридир. Янги педагогик технология бу таълим жараёнида қўлланилаётган ўқитишнинг фаол усулларини умумий номланиши бўлиб, унинг турлари, шакллари, воситалари ҳамда амалга ошириш йўллари ҳам турли-тумандир. Шулардан бири интерактив ёки интерфаол усуллар ҳисобланади. Интерактив ёки интерфаол усул нима дегани ўзи?

Кузатишларимиздан шундай ҳолат ва вазиятлар аниқландики, кўпчилик ўқитувчилар интерфаол усулнинг моҳияти ҳамда уни қўллаш йўллари яхши билмайдилар [15]. Шунини ҳисобга олган ҳолда кўйида интерфаол усуллар ва ундан қандай фойдаланиш ҳақида фикр юритмоқчимиз. Аввало шунини таъкидлаш керакки, "интерактив" атмаси икки сўзнинг, яъни интер (ёки интервал) -аро (ёки оралик) ва актив (фаол) сўзларидан ташкил топган. Бундан кўринадики, таълимда интерфаол усуллар қўлланилганда ўқитиш, ўргатиш ишлари ўқитувчи билан ўқувчи (ўқитувчи+ўқувчи), ўқувчи билан ўқувчи (ўқувчи+ўқувчи), ўқувчи билан синф (ўқувчи+синф) каби ораликда амалга оширилади. Натижада ўқитувчи бутун синф ўқувчилари билан ишлай олиш имкониятига эга бўлади.

Бугунги кунда интерфаол методнинг кўплаб шакллари яратилган бўлиб, улардан амалда самарали фойдаланиб келинмоқда. Бу усуллар қаторига, жумладан музёра, ўргимчак тўри, занжир, ақлий ҳужум, кластер, мунозара (дебат), Глобал-алфавит, абстракт фикрлаш, зиг-заг, инсерт карта, тўхтаб-ўқиб таҳлил қилиш каби кўплаб усулларни киритиш мумкин. Дарслар мана шундай усуллар асосида ташкил этилса, мароқли, қизиқарли ва мазмунли бўлади, ҳеч бир ўқувчи бундай дарсда зерикмайди; ўқувчиларда бундай дарсларга нисбатан қизиқиш кучаяди, уларда қатнашишга кучли иштиёқ ҳосил бўлади, ўзини ҳар томонлама кўрсатишга имконият яратилади [16].

Дарсларда бундай усулларни қўллаш орқали ўқувчиларда:

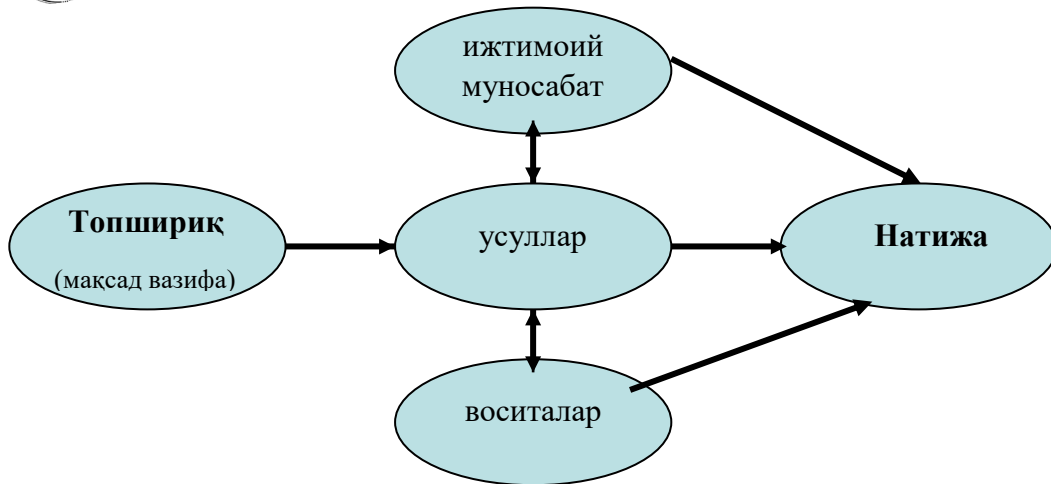
- атрофлича, кенг ва чуқур фикрлаш, ўз фикрини эркин баён қилиш, асослаш ва ҳимоя қилиш; воқеа ва ҳодисаларни, нарса-буюмларнинг хусусиятларини англаш ва тасаввур эта олиш;

- билимларнинг узлуксизлигини таъминлаш;

- олган назарий билимларни амалда қўллаш олиш, ҳаракатли амалий фаолиятга киришиб кета олиш;

- кичик гуруҳларда ва жамоа ичида ишлай олиш, ўзаро ҳурмат;

- мустақил ва ижодий ишлаш каби кўникмаларни ҳосил қилиш мумкин. Натижада дарс жараёнида ўқувчиларнинг фаолияти фаоллашади, ҳар бир ўқувчи фикрлайди ва ишлайди, улар бир-бирларининг қарашларини, фикрларини ҳурмат қиладилар ва ўз фикрлари билан тўлдирадилар. Ўқувчилар ўртасида шахслараро ижтимоий муносабат, бир-бирларини қўллаб-қувватлаш каби хислатлар юзага келади. Мазкур жараённи 1-расмда ифодаланган схема орқали ифодалаш ҳам мумкин (1-расмга қаранг).

1-расм. Интерфаол методлардан фойдаланиш технологияси.

Маълумки, ҳар бир дарснинг мақсади, вазифаси мавжуд бўлади, бу одатда топшириқ сифатида гавдаланади. Мазкур топшириқни бажариб, бирор натижага эришиш учун маълум усуллар мажмуасидан фойдаланилади. Бу усулда турли воситалар орқали амалга оширилади. Бунда синфдаги ўқувчиларнинг фаолияти, яъни ижтимоий муҳит катта аҳамиятга эга. Бинобарин топшириқни фақатгина воситалар ёки ижтимоий муҳит орқали бажариб, бирор натижага эришиб бўлмайди. Шунинг учун юқорида айтилган усуллар мажмуаси воситалар ва ижтимоий муҳит ҳолатни ўзаро уйғунлаш-тирган ҳолда дарсни ташкил этиш зарур. Ўқитувчининг мана шу оралиқларда олиб борадиган фаолияти интерфаол усул деб номланади. Дарс ёки машғулот чегараланган вақт ва маълум сондаги ўқувчилар билан олиб борилганлиги учун мазкур тизимни шартли равишда берк ҳолатда, яъни тўртбурчак ичида тасвирланди.

Интерфаол усуллардан фойдаланиш ҳозирги пайтда, асосан, ақлий ҳужум, чакирув, фикрлаш, англаш каби босқичларда амалга оширилмоқда. Яъни дарс бошланишида ўқитувчи мавзу бўйича ўқувчиларга турли муаммоли саволлар билан мурожаат қилади ва бу билан уларни ақлни ишлатишга, мияга “фикрий ҳужум” қилишга ундайди. Бу орқали ўқувчилардан керакли маълумотларни “тапиртириб” олишга эришади. Навбатдаги босқичда ўқувчилар берилган жавобларни фикрлаб кўрадидилар, ўзаро таққослайдилар, улардан энг мақбул-ларини танлаб олиб, уларнинг моҳиятини англашга ҳаракат қиладилар. Натижада фикрлаш орқали ўқувчини янгилик яратиш ва англаш орқали уни ёдида сақлаб қолишига имконият яратилади. Бу ишлар ўз навбатида ўқувчиларда мустақил фикрлаш ва ижодий ишлаш кўникмаларини таркиб топтиради. Шунингдек, бундай дарсларни янада қизиқарлироқ ташкил этиш мақсадида дарс бошида, ўртасида ва охирида “Тропик ёмғир”, “Мевалар”, “Шеригингни топ”, “Сичқон ва мушуклар”, “Кемачалар” каби қизиқарли ўйинларни ҳам ўйнаш мумкин. Бу одатда энер-жайзер усули деб юритилади. Бунинг аҳамияти шундаки, ўқитувчи ўқувчиларнинг ташқарига чиқиб кетаётган фикрларини ўзига жалб қилиб, қайтариб олади. Ҳар бир ўқитувчи машғулотларида ўз имкониятидан келиб чиққан ҳолда муайян шароитни ва ўқувчиларнинг шахсий ақлий ва физиологик хусусиятларини ҳисобга олиб шундай усулларни қўллаб бориши – давр талаби бўлиб қолди. Мана шундай усуллар орқали дарс ўтадиган ўқитувчиларнинг дарси доимо қизиқарли бўлади, ўқувчилар ҳам бундай ўқитувчиларни ўзгача ҳурмат қилади. Хулоса қилиб айтганда, интерфаол методларида машғулот ўтказиш методикасининг қисқача тафсилоти қуйидагича: унинг кириш қисмида рақамли карточкалар бўйича микрогуруҳлар ташкил қилинади ва ҳар бирмикрогуруҳ аъзолари ўзаро маслаҳатлашиб, унинг

номини аниқлайдилар, сўнгра тингловчиларга машғулотнинг ўқув мақсадлари эълон қилинади ва улар муҳокама қилиниб, тасдиқланади. Машғулотдаги барча билиш жараёнлари тасдиқланган ўқув мақсадларни рўёбга чиқаришга қатъий йўналтирилган бўлади. Машғулотнинг иккинчи қисмида мавзуга оид ўқув материаллари мустақил ўзлаштириш учун микрогуруҳларга тарқатилади. Улар энг мақбул бўлган интерфаол усуллардан фойдаланиб, мавзунини ўзлаштириб, тақдирот учун кўргазмалар тайёрлайдилар ва ҳар бир микрогуруҳ вакили уларнинг тақдиротини ўтказди. Мунозаралардан сўнг ўқув мақсадларига эришганлик даражаси аниқланади ва камчиликлар тўлдирилиб, ўқув материалининг пухта ўзлаштирилишига эришилади. Машғулотнинг якуловчи қисмида ҳар бир микрогуруҳ ва унинг аъзоларини машғулот давомидаги фаоллиги алоҳида қайд этилади. Машғулотларни бундай усулда ўтиш машғулотда ҳар бир тингловчининг фаол бўлишини таъминлайди ва фикрлаш қобилиятини ривожлантирилади. Тингловчиларда содир бўладиган зўриқишларнинг олдини олиш мақсадида “Мевалар”, “Мен ўйлаган исмни топ”, “Хотира машқи” каби чарчокни баргараф қилиб, руҳни енгиллаштирувчи ёки бошқа психологик ўйинлардан фойдаланиш яхши самара беради. Бундай ўйинлардан самарали фойдаланиш тингловчиларнинг ўқув мотивларини машғулот давомида бир маромда сақлаб туришга имконият яратади, бу эса машғулотларнинг самарадорлигини оширувчи асосий омиллардан биридир. Қуйида айрим интерфаол методлар ва уларни қўллашга оид намуналар келтирамиз.

Ақлий ҳужум (фикрлар ҳужуми – брейнсторминг, фикрлар бўрони – амалий ёки илмий муаммони ҳал қилишда ғояларни жамоа бўлиб илгари суриш) методини қўллаш. Бу методдан кўзланган мақсад ўқувчиларни бир хил фикрлашдан холис қилиш, ижодий вазифаларни ечиш жараёнида дастлаб пайдо бўлган ноаниқ фикрларни енгилдир. Бу метод 1953 йилда А.Ф.Осборн томонидан тавсия этилган. Бунда ўқувчиларда қўйилган муаммонинг моҳиятини англаган ҳолда дастлабки фикр юритиш кўникмалари шаклланади. Шу билан бирга улар ўзларининг фикрларини эркин баён этишни, асослашни, ҳимоя қилишни, бошқаларнинг фикрларини эшитишни ва ҳурмат қилишни ўрганадилар. Фикрлар ҳужуми вақтида иштирокчилар биргаликда қийин масала ёки муаммони ечдилар. Иложи борича кўпроқ ғоялар таклиф этилиб, улар танқид остига олинмайди, рад этилмайди. Бу усулнинг афзаллиги ҳам шундан иборат бўлиб, ҳар қандай ғоя, ҳатто мантиқсизлари ҳам ҳисобга олинади. Уларнинг ҳаммаси ёзилади, таҳлил қилинади, баҳоланади ва шундан кейингина улар ичидан энг самарали, мақбул ечим танлаб олинади. Фикрлар ҳужумида 15 тагача иштирокчи бўлиб, 1 соатгача давом этади. Бу методдан кичик гуруҳларда ва катта аудитория (60 кишигача)да фойдаланиш мумкин (бу методдан фойдаланиш ҳақида юқорида айрим мисоллар келтирилган эди).

Модификациялашган дарс – шакли ўзгартирилган таълим усули бўлиб, бунда дарсни ўқитувчи ўқувчилар билан мулоқот тарзида ташкил этган ҳолда мавзунини ёритиб беради.

Импровизация – тайёргарликсиз баён этиш усули бўлиб, савол, топширикларни ўқувчилар муддатсиз, тайёргарлик кўрмай таҳлил қиладилар.

Мультимедиа – маълум бир вақтга мўжалланган, кўргазмали, режали, дастур асосида қурилган ва компьютер техникаси воситасида намойиш этиладиган, тушунтириш ва ҳаракат акс этирилган дарс шаклидир.

Кластер – тармоқланиш усули бўлиб, бу ўқувчиларни бирор бир мавзунини тармоқларга бўлиб чуқур ўрганишларига ёрдам беради.

Бумеранг технологияси. Бу технология бир машғулот давомида ўқув материалларини чуқур ва яхлит ҳолатда ўрганиш, ижодий тушуниб етиш, эркин фикр юритишга йўналтирилган. Бир машғулот давомида ҳар бир иштирокчининг турли топширикларни бажариши, навбат билан ўқувчи ёки ўқитувчи ролида чиқиши мумкин.

Скоробей технологияси. Бу технология ўқувчиларда фикрий боғлиқлик, мантиқ, хотиранинг ривожланишига имконият яратади, бирор муаммони ҳал қилишда ўз эркин ифодалаш маҳоратини шакллантиради.

Тарози технологияси. Бу технология мунозарали, мураккаб мазмунли мавзуларни ўганишда қўл келади. У танқидий, мантиқ, ижодий, импровизация, фикрий тажрибаларни ривожлантиришга йўналтирилган.

Елпиғич технологияси. Бу технология мураккаб, кўп тармоқли, мум-кин қадар муаммоли кўринишдаги мавзуларни ўрганишга қаратилган. Бунда мавзунинг турли тармоқлари бўйича бир йўла ахборот берилади. Уларнинг ҳар бири алоҳида нуқталардан муҳокама этилади. Масалан, ижодий ва салбий томонлари, афзалликлари ва камчиликлари, фойда ва зарарлари белгиланади.

Муаммоли вазият. Бунда ўқитувчи томонидан ўқувчиларга муаммо билан боғлиқ бўлган ҳаётий воқеа, ҳодисалардан мисоллар келтирилади. Бу муаммони ўқувчилари ўзлари мунозара шаклида ечадилар. Натижада ўқувчиларнинг фикрлаш доираси кенгайди, улар муаммони тўғри ечишга ўрганадилар.

Танқидий тафаккур. Бу усулда маълум бир ҳолат, вазият мисол қилиб ўртага ташланади. Масалан, таълим-тарбияга оид ёки инсон ҳуқуқидаги камчи-ликлар орқали салбий ҳолат, вазиятнинг юзага келишини ўқувчилар таҳлил қиладилар, уни ижодий ҳал қилишга ўрганадилар, мустақил фикр юритадилар, бош қотирадилар. Бу ҳолат вазиятнинг ечимини тўғри топишга имконият яратади.

Муайян ҳолат ва вазиятни ўрганиш. Ўқитувчи ўқувчиларга бирор мавзу юзасидан савол ёки топшириқни беради, улар эса ўз имкониятларини доирасида таҳлил қиладилар, ҳар бир ўқувчи бошқа бир ўқувчининг фикрига танқидий ёндашади. Ўз фикрини асослашга ўрганади. Бу усулни қўллашда маълум бир тартиб-қоидаларни ишлаб чиқадиладилар. Масалан, ўзгалар фикрини бўлмасдан охиригача тинглаш, танқидни дўстона қабул қилиш, тўғри тушуниш, бир-бири билан жанжаллашмаслик ва ҳ.

Нуқтаи назарнинг бўлсин. Ўқитувчи томонидан ўқувчиларга бирор савол ёки топшириқ берилади. Ўқувчилар бу савол, топшириқларга ўз муносабатларини, нуқтаи назарларини билдирадилар. Қайси ўқувчининг фикри тўғри бўлса – у рағбатлантирилади ва бошқа ўқувчиларга намуна қилиб кўрсатилади. Бу усулда ҳар бир ўқувчининг ўз шахсий позицияси, йўли, фикри шаклланади, дунёқараши ўсади, оғзаки нутқи ривожланади.

Ўқувчиларни кичик гуруҳларга бўлиш методи. Бунда уларда жамоа бўлиб фикрлаш ва иш бажариш, ўз жамоасининг ғолиб бўлишига интилиш хислатлари ривожланади.

Инсерт методи – самарали ўқиш ва фикрлаш учун белгиланишнинг интерфаол тизими ҳисобланиб, мустақил ўқиш-ўрганишда ёрдам беради. Бунда маъруза мавзулари, китоб ва бошқа материаллар олдиндан ўқувчига вазифа қилиб берилади. Уни ўқиш чикиб, шартли белгилар орқали ўз фикрини ифодалайди. Масалан “Дурадгорлик арралари ва арралаш” мавзусини ўрганиш бўйича ўқувчиларга қуйидаги қисқача матн-топшириқни бериш мумкин: арраларнинг турлари, арраларни ишга сошлаш, арраларни чархлаш, арралаш станогиди ишлаш, арралаш қоидалари. Ўқувчи мазкур матн-топшириқ билан танишиб чиқади ва унга ўзининг муносабатини билдиради. Матнни белгилаш қуйидагича амалга оширилади:

– мен билган нарсани тасдиқлайди.

Қ – янги маълумот.

– – мен билган нарсага зид.

? – мени ўйлантирди. Бу борада менга қўшимча маълумот зарур.

Буни жадвал кўринишида ҳам тасвирлаш мумкин (8-жадвалга қаранг):

8-жадвал. Инсерт жадвали.

Мавзу	✓	Қ	–	?
Арралаш	арраларнинг турлари	арраларнича рхлаш	арралаш стано-гида ишлаш	арралаш коидалари
Мавзу	...	Қ	?	...

Арралаш арраларнинг турлари арраларнича рхлаш арралаш стано-гида ишлаш арралаш коидалари

Шунингдек, режалаш, рандалаш, ўйиш-тешиш, эговлаш, пардозлаш каби иш амаллари бўйича ҳам юқоридаги каби ишни амалга ошириш мумкин. Буни куйидагича бажарса ҳам бўлади (9-жадвалга қаранг):

Мавзу	✓	Қ	–	?
Режалаш				
Рандалаш				
Ўйиш-тешиш				
Эговлаш				
Пардозлаш				

9-жадвал. Ўқувчига тошпирик. Куйидаги жавални тўлдиринг.

Ишбилармонлик ва ролли-сюжетли ўйинлардан фойдаланиш. Бунда ўқувчиларнинг мустақил, ижодий иш бажариш қобилиятлари намоён бўлади ҳамда ривожланади. Олдин эгаллаган билим ва кўникмаларни бойитиш, янги вазиятларда қўллаш имкониятлари очилади.

Муаммоли савол ва ҳолатларни таҳлил қилиш. Бу усул ўқувчилар-нинг ижодий, манتيқий фикр юритишларига, илмий, эркин баҳс-мунозарага киришишларига, муомала маданиятини ўрганишларига, тоқирлик хислат-ларини ривожланишига қаратилган. Мазкур усуллар ўқувчилар ва талабалар-нинг фикрлаш, англаш, тасаввур қилиш, амалий иш бажариш қобилият-ларини ривожлантиришга имкон берувчи оддий ва самарали усуллар ҳисобланади.

Баҳс, мунозара методи – ўз фикрини ифода этишни хоҳловчилар ора-сида бирор бир мунозарали масалани муҳокама қилиш, ҳақиқатни аниқлаш ва тўғри қарорни қабул қилишда қўлланилади, ўқув машғулотларини ташкил этишнинг фаол методларидан бири ҳисобланади. Мунозаранинг асосий мақсади – ўқув материални умумлаштириш ва тизимга солиш, шунингдек, ўрганилаётган ўқув материалнинг амалий аҳамиятини ўқувчилар томонидан англаб олинишига ёрдам беришдир. Мунозара машғулоти тайёргарлик кўриш, мустақил ишлаш, мунозара ўтказиш якунлаш каби босқичларда ташкил этиш ва ўтказиш мумкин. Бу методни “Кийиниш маданияти – инсон зийнати”, “Пазандалик – санъат”, “Овқатланиш ва инсон саломатлиги”, “Халқ ҳунар-мандчилиги – халқ менталитети”, “Қишлоқ хўжалиги тарққийети – тўкинчилик мабаи” каби мавзуларда қўллаш мумкин.

Семинар дарси методи – ўқувчилар эгаллаган билимларни кенгайтириш ва чуқурлаштириш учун қўлланилади. Буни куйидаги мавзу мисолида кўриб ўтайлик.

Мавзу: Буюмларни пардозлаш усуллари.

Мақсад: ўқувчиларнинг пардозлаш усуллари ва ишлари ҳақидаги билимларини кенгайтириш.

Мавзу бўйича саволлар

(саволларга жавоб беришда фикрингизни бирор буюм мисолида асосланг):

Пардозлаш деб нимага айтилади?

Пардозлаш қандай усулларда амалга оширилади?

Пардозлашда қандай асбоблар, мослама ва материаллар ишлатилади?

Пардозлаш ишларида қандай санитария-гигиена талабларига амал қилинади?

Пардозлаш ишларида қандай хавфсизлик қоидаларига амал қилинади?

Маъруза билан сўзга чиқиш методи – нисбатан кенгрок ҳажмли ўқув материалларини, илмий ахборотларни монолигик тарзда баён қилишда қўлланилади. асосий ўтиш услубига кўра маърузалар кириш маърузаси, шарҳловчи маъруза, маъруза-ахборот, муаммоли маъруза, визуал маъруза, бинар (2 кишилик) маъруза, аввалдан режаланган хатоли маъруза, маъруза-анжуман, маъруза-консультатция каби кўринишларда бўлиши мумкин.

Маъруза усулининг самарадорлигини таъминлаш учун ўқитишнинг фаол усуллари, жумладан, муаммоли, анжуман, конспектсиз маъруза, муаллиф-лик маърузаси, мунозарали маъруза, аниқ ҳолатларни ечишга қаратилган

маъруза, маъруза-диалог каби усулларидан фойдаланиш; видео, графопроектор, схема каби восита ҳамда кўргазмаларни қўллаш мумкин.

Эссе методи – тақлиф этилган мавзу бўйича 1000 дан 5000 гача сўз ҳажмидаги иншо ёзиш. Эссе – бу муаллифнинг таъкидлаб ўтадиган индивидуал позициясидаги эркин ифода этиш шакли; бирор предмет, воқеа, таассуротлар бўйича умумий ёки дастлабки дунёқарашни ўз ичига олади. Бу методни “Мен севган касб”, “Саёҳат таассуротлари”, “Фан ва техника янгилликлари” каб и мавзуларда қўллаш мумкин.

Б-Б-Б методи – ўқувчилар эгаллаган билимларни ҳисобга олган ҳолда уларни кенгайтириш ва чуқурлаштиришда қўлланилади (10,11-жадваллар). Бу метод Блум таксономияси деб юритилади. Бу методни ҳам юқорида келтирилган “Дурадгорлик арралари ва арралаш” мавзуси мисолида кўриб чиқайлик (10-жадвалга қаранг).

10-жадвал. БББ методи жадвали.

Т.р.	Мавзу ёки тушунчалар	Биламан	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим
1	Арралаш	арра турларини, ёғочларни арралашни	арралаш стано-гида ишлашни	арралаш коидаларини, арралар-ни чархлашни
...		...	...	...

11-жадвал. Ўқувчига тоштириқ. Қуйидаги жавални тўлдириш.

Т.р	Мавзу ёки тушунчалар	Биламан	Билишни хоҳлайман	Билиб олдим
1	Режалаш			
2	Ридалаш			
3	Ўйиш-тешиш			
4	Эговлаш			
5	Пардозлаш			
6	Иш асбоблари			
7	Режалаш, ўлчаш ва назо-рат қилиш асбоблари			
8	СТД-120 ёғоч-токарлик станог			
9	ТВ-6 винткесар-токарлик станог			
10	Пармалаш станог			
11	Фрезалаш станог			
12	Электрлаштирилган дастаки асбоблар			
13	Ток манбалари			
14	Электр истеъмолчилари			
15	Электр занжири			
16	Ёғоч материаллари			
17	Пластмасса ва полимер материаллар			
18	Металл материаллар			
19	Газлама материаллар			
20	Пазандачилик ишлари			
...	...	...	...	...

Изоҳ: мазкур жадвални мавзуларга мос ҳолда бир неча кўринишда тайёрлаб

олиш ҳам мумкин.

Мавжуд маълумотлар асосида истиқболни белгилаш (аниқлаш) методи (12-жадвал). Бу тарихий ва ҳозирги пайтда мавжуд бўлган маълумотларни ўрганиш ва таҳлил қилиш асосида бирор-бир буюм, механизм ва машинани келгусида қандай кўринишда бўлишини тасаввур қилиш, қандай тамойиллар асосида ишлаши ва ишлатилишини аниқлашда қўл келади. Бунинг учун, масалан, -жадвалдан фойдаланиш мумкин (бу усул муаллиф томонидан ишлаб чиқилган – И.К.).

Номи	Бор эди, бўлган эди (тарихий маълумот)	Ҳозир мавжуд	Келгусидаги ҳолати
Ручка	Чўп, пат, сиёҳли ручкалар	Шарикли ручкалар	Электрон ручкалар
Соат	Механик, электрон	Механик, электрон	?
Телевизор	Лампали	Микросхемали	?
Компьютер монитори	Электрон нурли	Электрон нурли, плазмали	?
12-жадвал	Мавжуд маълумотлар асосида истиқболни белгилаш (аниқлаш).		
...	...	...	...

“Агар мен ...” методи. Бунда ўқувчилардан маълум бир қасб кишиси сифатида шу соҳага оид муаммоларни қандай бартараф этиши мумкинлиги ҳақида ўз фикрларини билдиришлари сўралади. Масалан, “Агар мен автоконструктор бўлганимда ... машинани яратган бўлар эдим” (Агар мен автоконструктор бўлганимда тоғларда ҳам юра оладиган машинани яратар эдим. Бунинг учун машинага вертолётни ҳаракатлантирадиган тизимни қўллар эдим). “Агар мен авиаконструктор бўлганимда ... самолётни яратар эдим” ва ҳ. Бу усулнинг энг афзал томони шундаки, бунда ўқувчиларнинг ҳаёлот (фантазия), таққослаш, тасаввур қилиш қобилиятлари тез ривож-ланади. Булардан ташқари бошқа методлардан, жумладан, конструкциялашга ўргатиш методидан фойдаланиш ҳам технология фани дарсларида ўқувчиларнинг ижодкорлик фаолиятини ривожлантиришда катта аҳамиятга эгадир.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТ:

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. Тошкент, 2020 йил 24 январь.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистоннинг янги тарққиёт даврида таълим-тарбия ва илм-фан соҳаларини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида” ги Фармони. Т., 2020 йил 6 ноябрь ПФ-6108.

3. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz. Т.: O'zbekiston, 2017. – 488 б.

Ўзбекистон Республикасининг “Таълим тўғрисида” ва “Кадрлар тайёрлаш миллий дастури тўғрисида”ги қонунлари. // -Т.: Шарқ, 1997.

Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технология ва педагогик маҳорат: Ўқув қўлланма. – Т.: ТДПУ, 2003. – 174 б.

8. Бабанский Ю.К. Ҳозирги замон умумий таълим мактабида ўқитиш методлари. Т.: Ўқитувчи, 1990. – 232 б.

9. Балл Г.А. Теория учебных задач: Психолого-педагогический аспект. М.: Педагогика, 1990. – 184 с. 120.

10. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. М.: Педагогика, 1989. – 192 с.

11. Голиш Л.В. Таълимнинг фаол усуллари: мазмуни, танлаш ва амалга ошириш. Методик қўлланма. Т.: ЎМКХТРИ, 2001. – 128 б.